

***Освіта в СРСР за часів тоталітаризму
та «перебудови» (1980-1991 рр.)***

Вчитель-координатор:

Тихойко Зоряна

НВК «Школа-ліцей «Європейський»

пр.Ч.Калини 93/75, м. Львів, 79049

к.т.0507187049

Виконавець проекту:

Заграновська Наталія

Опис проекту

Мета проекту: застосовуючи метод усної історії, дізнатися, якою була освіта в СРСР у 80-х- на- поч. 90-х років ХХ ст., з'ясувати роль освіти в тоталітарному радянському суспільстві, визначити зміни, що відбулися в освіті в період «перебудови» та порівняти її з освітою в незалежній демократичній Україні.

Період проведення: вересень-жовтень 2016 року.

Хід роботи:

- Ознайомлення з історичною літературою та джерелами, які характеризують життя в СРСР у 80-х - на поч..90-х рр.. ХХ ст..
- Робота над питаннями для інтерв'ю , які б допомогли дослідити дану тему та реалізувати мету проекту.
- Вибір респондента і досягнення його згоди на інтерв'ю .
- Інтерв'ю з обраним респондентом.

Мене захопила робота над проектом. Завдяки координатору проекту, Зоряні Болеславівні, я ознайомила з методом усної історії, вчилася ставити запитання, брати інтерв'ю, робити аудіо-запис розмови та транскрибувати його.

Моїм респондентом погодилася стати чудова людина - викладач історії коломийського Вищого професійного училища №14 - Шепетюк Катерина Юріївна. Я познайомила з Катериною Юріївною під час року навчання у ВПУ №14, саме її уроки мені найбільше запам'яталися і викликали інтерес до історії рідного краю, який я продовжую розвивати, навчаючись в 11-му класі НВК «Школа-ліцей «Європейський».

Під час інтерв'ю з Катериною Юріївною, сучасником 80-90-х рр.. ХХ ст.. і нашого часу, у мене виникло відчуття, що історія того періоду оживає перед моїми очима. З почутого мною, можна зробити певні висновки: політика та ідеологія держави впливає на життя її громадян, створює певні умови, в яких живе людина, освіта для будь-якої держави, тоталітарної чи демократичної ,

є потужним інструментом впливу на маси, особливо це стосується гуманітарних дисциплін.

Інтерв'ю з: Шепетюк Катериною Юріївною

Адреса: Україна, Івано-Франківська обл., м. Коломия

Проект: «Освіта в СРСР за часів тоталітаризму та «перебудови» (1980-1991 рр.)»

Інтерв'юер: Заграновська Наталія Михайлівна, учениця 11-А класу НВК «Школа-ліцей «Європейський»

Транскрипція: Заграновська Наталія Михайлівна

Вид інтерв'ю: аудіо - інтерв'ю

Місце проведення інтерв'ю: Україна, Івано-Франківська обл., м. Коломия, вул. Гетьмана Івана Мазепи, 224-а

Дата проведення інтерв'ю: 19/10/2016 р(під час шкільних канікул)

* в роботі діалог позначений: «І» – інтерв'юер, «О» – оповідач

Шепетюк Катерина Юріївна - викладач історії ВПУ № 14 м.Коломиї, викладач вищої категорії. працює над питанням "Історія Прикарпаття -складова і невідемна частина історії України".

До цієї роботи вона залучає своїх учнів. В такий спосіб викладач виховує патріотів України, прищеплює їм любов до історії, а деякі з них, після закінчення училища навчаються на історичних факультетах вищих навчальних закладів.

I: Мене звати Заграновська Наталія. Для участі у конкурсі шкільних проектів з «усної історії» я обрала тему « Освіта в СРСР за часів тоталітаризму та «перебудови» (1980-1991 рр.)».

Моїм респондентом люб'язно погодилася стати Шепетюк Катерина Юріївна, викладач історії Вищого професійного училища №14 м. Коломий.

Доброго дня Катерино Юріївно!

О: Доброго дня!

I: Чи не проти Ви дати інтерв'ю?

О: Не проти, тим більше - своїй колишній учениці. Я навіть рада, що Тобі даю інтерв'ю.

I: Чудово. Тоді розкажіть нам про себе. Де і коли Ви народились?

О: Я народилася в 1950-му році, в селі Воскресінці. Мама моя була колгоспниця, батько залишив сім'ю, нас було вдома четверо дітей. В мене була сестра близнючка, і ми з нею вирішили стати вчителями. Це було бажанням всього мого життя, починаючи з дитинства. Ми поступили в Коломийське педагогічне училище. Це був перший крок до того, щоб здобути професію вчителя.

I: У 80-90-х роках ХХ ст. Ви навчались чи вже працювали?

О: Звичайно, що у 80-90-ті роки я працювала.

I: Як Вам працювалось у ті часи?

О: Так, я відразу після закінчення училища пішла працювати, а заочно ще навчалася в Чернівцях на історичному факультеті. Бо то був 1969 рік - рік великої повені. Мама в колгоспі не могла нічого заробити, бо поля змила вода. І ми з сестрою, оскільки були старшими в сім'ї, замість того, щоб піти стаціонарно вчитись, змушені були навчатись заочно і працювати. В 1969 році, після закінчення педагогічного училища, ми працювали у піонерському таборі м. Яремче і відразу ж, одночасно, поступили в Чернівецький університет.

I: Як Вам працювалось у ті часи?

O: По-різному. Особливо важкими були якраз ті роки, про які Ти мене запитуєш. 80-90-ті роки ХХ ст. - це були найважчі роки моєї праці.

I: Чи були якісь стимули до праці?

O: Так. Великі, і то навіть не вимірювалось грошми. Це - просто любов до своєї спеціальності і предмет історія. Він, на мою думку, був найцікавіший. Це й були ті стимули до праці (посміхається).

I: Ви любили свою роботу?

O: Дуже. Дуже. Я ніколи не розчарувалася в своїй роботі. Якби зараз повернути той час назад, я би не вибрала ніяку іншу спеціальність, тільки цю.

I: Скільки дітей було в групі?

O: Якщо взяти моє останнє місце роботи, Коломийське ВПУ-14, то в групах було завжди по 30 і, навіть, більше дітей .

I: Як часто Ви були класним керівником?

O: За ці 36 років в училищі я була... скажемо так, я не завжди була класним керівником. Чому? Тому що, бути класним керівником - набагато відповідальніше і важче, ніж бути звичайним вчителем історії.

I: Чи дозволено було Вам розповідати своїм учням всю правду про історію нашого народу у той час?

O: Ні. Абсолютно ні. То були радянські часи. І особливо було важко в часи, так званої «перебудови», період гласності. Коли я сама уже знала більше, сама стала більше цікавитись минулою історією, і коли говорилося одне, думалося друге, а робилося третє.

В підручниках нічого не було сказано про Центральну Раду, гетьмана Павла Скоропадського. Якщо навіть і було пару речень, то це був один лишень негатив. Грушевський вважався буржуазним істориком. Зовсім нічого не було сказано про боротьбу УПА за незалежність України, про дисидентів. Таких тем взагалі не було в підручниках.

I: Як Ви можете пояснити цю заборону?

О: Звичайно, комуністична влада ніколи б не дозволила говорити правду, бо правда про українську історію, могла спонукати українців до боротьби за свою незалежність і комуністи могли б втратити свою владу, що, зрештою, і сталося в роки «перебудови». 24 серпня 1991 року Україна здобула незалежність, а Радянського Союзу, як держави, більше не існує.

І: За якими підручниками Ви навчали дітей?

О: Підручники були радянські: всесвітня історія (вони називалися: «Історія Стародавнього Світу», «Історія середніх віків», «Нова історія» та «Новітня історія»)та історія СРСР. Історії СРСР приділялася першочергова увага. В рамках історії СРСР , після періоду Київської Русі , українські школярі вивчали історію Росії аж до утворення Радянського Союзу.

Про те, що Україна була колись окремою державою, що Київська Русь – це українська держава, що Запорізька Січ і козацтво, Гетьманщина - це українська держава, про це в підручниках не було написано.

Пригадую, що коли я ще працювала в середній школі, то для учнів 7-8 класів було видано один підручник з історії України, як додаток до історії СРСР, невелику тоненьку книжечку, де детально описувалася хіба-що національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648-1654 рр., яка завершувалася Переяславською Радою, возз'єднанням українського і російського народів. Словом, все робилося для того, щоб в учнів, які мали читати ці підручники, складалося враження, ніби українці ще з часів Київської Русі, яка радянськими істориками трактувалася як держава – колиска трьох братніх народів, «мріяли» про «возз'єднання» з росіянами. І це так зване «возз'єднання» українців і росіян - то природний історичний процес.

Ось так потужно працювала радянська ідеологія.

І: Чи було в училищі харчування?

О: Так. За радянських часів діти тут в училищі харчувалися. Харчувалися безкоштовно. Правда нема чого жаліти за тим харчуванням, тому що дітям дуже часто «спихали» зіпсуті продукти.

І: Яка заробітна плата, якщо не секрет, була у Вас на той час?

О: Зарплата була невисока. Люди брали кредити, також одягалися бідно. Я не розумію чому люди нарікають зараз на своє життя, мабуть, просто забули, що й тоді було нелегко. Особливо важкі були часи в період «перебудови»(друга половина 80-х – поч. 90-х років).

Я пам'ятаю за часів Хрущова, коли ми вчилися, то я ходила до школи в «кирзових» чоботях і «куфайці». Коли я зараз розповідаю про це своїм учням, що таке «кирзаки», вони навіть не знають, що таке «куфайка» не мають поняття. В той час, коли весь світ палив газом і коли була електрика, я робила уроки при гасовій лампі. У Коломийському районі електричне світло з'явилося тільки в другій половині 60-х років.

І: Що Ви могли придбати за неї?

О: Пригадую, отримавши заробітну плату, я оформила покупку меблевого гарнітуру в кредит, і цей кредит цілий рік повертала. Оце така була моя зарплата. Вистачало лише на харчування і речі першої необхідності.

І: Ось Ви працювали в радянські часи і працюєте у даний час. Чи змінювали своє місце праці?

О: Ні. Я 36 років працюю в 14-му училищі, і місце праці я не змінювала. Просто, змінила своє відношення і той зміст матеріалу, який викладаю, докорінно помінявся.

І: Скажіть, будь - ласка, яка різниця між цими режимами роботи?

О: Єдиний плюс того періоду, що на історію виділялося дуже багато навчальних годин. Радянська влада вміла «зомбувати» і вміла виховувати вірних патріотів Радянського Союзу, будівників комунізму. Я пригадую, що тоді уроків історії, якщо мені не зраджує пам'ять, було майже 150. Це за один тільки курс. 147 уроків історії за перший курс, майже така ж сама кількість за другий курс. Тепер я маю за три курси історії 88 уроків. Це дуже мало для того, щоб подати той матеріал, який би хотілося, і виховати тих дітей, і навчити історії за цей час неможливо, мені б тих 147 уроків лише на першому курсі - це б було найбільше щастя для мене.

I: Що Ви можете сказати про теперішніх учнів?

О: Тут також проблеми. Проблема не лише в кількості учнів, і в кількості уроків, яких катастрофічно не вистачає, а проблема - в самих учнях. Учні розчаровані у навчанні. Колись вони, принаймні, частина з них, знали, що вони поступлять, маючи знання. А тепер, в мене сидять учні в групі, частина з яких думає так: «Буду я вчитися добре, чи не буду, все одно не поступлю, в мене нема грошей», друга частина думає: «Не буду вчитися, я все одно поступлю на платний факультет». Оце найбільша біда, що діти розчарувалися. Дуже важко. На уроці, як і у 80-90-х роках, діти багато схоплюють, багато запам'ятовують, а вдома нічого не вчать. Бракує підручників. Якщо говорити відверто, їх взагалі нема, нових підручників для 10-го класу, а для 11-го - вже нема декілька років.

I: Чи пам'ятаєте Ви, які державні свята відзначали у радянській школі?

О: О... на той час особливо дітям було радісно, коли було 23 лютого - День радянської армії. Дівчата хлопцям дарували подарунки, не знати з якою метою, а потім, на 8 Березня, хлопці дарували дівчатам. Це були два улюблені свята для дітей. Для вчителів найважчими святами були 1 травня і День жовтневої революції, так званої, яку ми відзначали 7-го листопада, тому, що треба було на демонстрацію йти в Коломиї. Діти не хотіли йти на цю демонстрацію, тому, що не хотіли нести портрети Леніна та інших діячів КПРС, «лозунги» (гасла) комуністичні. Ми теж не хотіли, але влада змушувала нас це робити.

I: Це були вихідні дні, чи Ви працювали?

О: Ні. Ці дні були вихідні, крім 23-го лютого, він був робочий.

I: В наш час молодь не любить ходити в шкільній формі. А як у Вас було з цим?

О: Коли я прийшла сюди в училище, це був 1980 рік, всі діти ходили у формі. Можливо, не тому, що ми їх змушували, біда їх заставляла ходити, діти просто не мали вдома у що зодягнутися, тому держава давала їм

костюми однакові, як дівчаткам так і хлопчикам. І діти не заперечували, діти ходили, бо просто іншого одягу не було, тому діти ходили у формі.

І: Що таке суботники і що Ви можете про них розповісти?

О: Суботники – це явище, учителю історії добре відоме. Вони беруть свій початок ще за часів Ленінського керівництва. В радянській державі постійно не виконувалися ті плани, які намічалися, не вистачало того часу, щоб зробити те, що вони накреслили та й плани були завеликі, неможливо було виконати, і бажання у людей працювати не було. Тому їх змушували виходити в суботу, у неробочий час, щоб працювали. Так само було і в училищі. Поки була радянська влада, на суботники ми виходили, прибирали подвір'я, прибирали кабінети, допомагали тим господарствам, які були коло нас, були нашими, як то кажуть, колегами, як деревообробний завод, наприклад. Наші діти проходили там практику, і ми туди також ішли на суботник.

І: Тобто, Ви також брали участь у суботниках?

О: Звичайно. А куди я мала дітися? Разом з дітьми виходила на суботники.

І: Чи застосовували нові, на той час, педагогічні ідеї та технології у навчальному процесі радянської школи? Якщо так, тоді які?

О: Так. Тоді також дуже часто впроваджувались в освіті різні новаторські ідеї. В радянські часи, я пам'ятаю, було модно впроваджувати ідеї Сухомлинського та інших педагогів. Тоді також багато вимагали від учителів. Нас відправляли на курси підвищення кваліфікації. Я от особисто була на курсах в Ленінграді. Вивчали різні передові технології викладання вчителів Радянського Союзу. Це було.

Дуже часто вимагали застосовувати технічні засоби навчання. Але що то були за технічні засоби... не телебачення звичайно, це були діафільми, кінофільми, які ми крутили в актовому залі, тому що в кабінеті такої технічної можливості не було.

І: Чи ходили Ви з учнями в музей, на екскурсії?

О: Ходили. Також я жалію, не за тим часом, а за тим, що в той час виділялися кошти на освіту. Я вже пояснювала чому. Для того, щоб «зомбувати» дітей, щоб зробити їх відданими будівниками комунізму, коштів нам виділялося набагато більше, ніж зараз. У нас в училищі був автобус, я вела історичний гурток, і, слава Богу, що ніхто не перевіряв, що я роблю в цьому гуртку, бо на заняттях цього гуртка, ми вивчали історію рідного краю. Ми їздили в Криворівню, Кобаки, Кам'янець-Подільський, Манявський скит, Брест. А там, вже в дорозі, далеко від училища, я могла розказувати про те, що дійсно було, виховувати справжній патріотизм. Все було. Тепер спробуй поїхати: автобуса нема в училищі, хіба - квитки на поїзд (сміється).

І: Якою мовою велося навчання в училищі?

О: Українською мовою. Тут не забороняли. Правда, коли я ще вчилася в школі, в нас влаштовували «дні російської мови». Тоді ми змушені були говорити на всіх перервах і уроках російською мовою. Але це були 60-ті роки.

У 80-ті роки, у школі крім рідної української мови, вивчали також російську мову. Для кращого вивчення російської мови, учнів класу поділяли на дві групи, для вивчення рідної мови, великий клас на групи не ділили. У школах також тоді вивчали російську літературу замість зарубіжної.

І: Як ви бачили свою роль вчителя в тоталітарному суспільстві? Чи легко Вам було її втілювати? З якими труднощами довелося зіткнутися?

О: В тоталітарному суспільстві роль кожного вчителя, тим більше вчителя історії, була - виховати гідного будівника комунізму, людину покірну, людину - раба, котра б знала, що сказав Ленін, що робили Хрущов, Брежнев, що це все було правильно, що найкраще жилося в Радянському Союзі. І доводилося, по можливості, говорити дітям, що це було не зовсім так. Але ти не міг сказати правду, тому, що ти не знав, який контингент учнів у тебе сидить. І будь-який учень міг сказати, що вчителька вчить не те, що треба, і ти могла позбутися роботи. Були й такі моменти.

I: А в демократичному суспільстві?

О: Тут повна свобода. Але я вважаю, що все - таки у вчителя історії повинна бути мета - виховати в дітях любов до України і справжній патріотизм. І ще раз повторюю, єдина наша біда – відсутність достатньої кількості навчальних годин. Ти просто не встигаєш подати той матеріал за урок. Багато робиться у позаурочний час. Дуже багато, особливо в нашому училищі. Тижні історії, до Крут ми завжди проводимо урочистості, до дня народження УПА. Взагалі позакласна робота переважає над тою класною, тому що під час уроку ти мусиш викласти матеріал, де виховання також є, але «по-стільки-по-скільки», а позакласна робота – це суто виховання.

I: Чи могли б ви порівняти наші часи і часи СРСР?

О: Звичайно. Я це й на уроках часто роблю. Коли діти нарікають, а нарікають вони, не знаючи, як жили люди тоді, тому що чують від батьків нарікання. Порівняти теперішні дні народження і тоді. Колись не було таких розкішно накритих столів, одягу. Наші діти зараз за одягом нічим не відрізняються від європейських. Так в нас є свої проблеми, так нам би бажалося жити краще. Мені завжди подобалися слова одного німецького журналіста, який сказав нашому, що «ви були дуже щасливі тоді в радянські часи тому, що ви не знали, що ви такі нещасливі». І ще я своїм дітям завжди цитую слова Володимира Висоцького; коли він прибув у Західну Німеччину і побачив як живуть німці, в нього були сльози на очах, і він сказав так: «Боже мій, це так живе та держава, яка програла війну?». Тому, я учням кажу, що незважаючи на наші труднощі зараз, ми живемо краще, ніж тоді. Бо тоді доводилося красти, так, і я цього не соромлюсь, тому що мама працювала в колгоспі, а тоді зарплату не давали, доводилось ходити в одязі, який тобі давала держава, і добре що давала.

I: У який період свого життя Ви себе комфортніше відчуваєте?

О: Тут питань нема, тільки зараз. Я просто жалію що мої ці часи менші, бо я більшу частину свого життя прожила в Радянському Союзі (посміхається).

І: Чи хотіли б Ви повернутися в часи СРСР?

О: Так. Я б хотіла. Але знаєш в якому плані? Якби була машина часу, я б хотіла повернути у ті часи тих батьків, які забули, і кажуть, як колись було добре, а зараз - погано, щоб показати теперішнім дітям, як було колись погано, а як є зараз (усміхається).

І: Чи правда, що у 80-90-ті роки дуже шахраювали в магазинах, тобто продавали зіпсуті продукти, обважували?

О: Це було постійно. Я пам'ятаю, як принесла додому хліб, розрізаю, а там - «метр шпагату». І це ще було добре, бо там можна було знайти і здохлу мишу, цвяхи і т. ін. Наприклад, в магазині - багато одягу: або тканина погана, або пошиття погане. І Ти стоїш і не знаєш що вибрати.

І: Що Вам сподобалося у 80-90-тих роках ХХ ст. ?

О: Ой, навіть важко сказати. Можливо те, що там, все-таки, була моя юність. Можливо те, що учні хотіли більше знати, були більш відповідальними, більше вчили. Оце єдине. А решта все... я б не повернулася в ті часи, я б не хотіла жити знову в радянські часи. Навіть просто порівняти 80-90 – ті роки, ті великі черги, ті взагалі порожні магазини, ті купони, які ми мали. Це був жах, який діти не розуміють. Тих 200 грам масла, на яких я чекала у черзі починаючи з 11 години до 15-ї, і ти міг стояти десятий у тій черзі, а тобі вже просто не вистачало того масла, або дивитись , як люди в тих чергах падали в «обмороки» (непритомніли). І тому я кажу тепер своїм учням, що тоді, в період тотального дефіциту, не було слова «купити», було слово «дістати». Коли я приходила на роботу в нових чоботях, то всі питали, де я дістала, тому що у 80-90-ті роки в магазинах купити було неможливо. Треба було мати знайомих на базі, родичів у торгівлі.

І: Дуже дякую Вам. Дякую, що виділили свій час для інтерв'ю . Було дуже приємно з Вами поспілкуватись і багато цікавого дізнатись від Вас про цей складний період нашої історії.

О: Я Тобі дякую, що Ти виявила мені довіру. Це велика для мене честь. Можливо, я щось сказала не так, але я старалась сказати все щиро.

Запитання, використані під час інтерв'ю:

1. Чи не проти Ви дати інтерв'ю?
2. Тоді розкажіть нам про себе. Де і коли Ви народились?
3. У 80-90-х роках ХХ ст. Ви навчались чи вже працювали?
4. Як Вам працювалось у ті часи? Чи були якісь стимули до праці?
5. Ви любили свою роботу?
6. Скільки дітей було в групі?
7. Як часто Ви були класним керівником?
8. Чи дозволено було Вам розповідати своїм учням всю правду про історію нашого народу у той час?
9. Як Ви можете пояснити цю заборону?
10. За якими підручниками Ви навчали дітей?
11. Чи було в училищі харчування?
12. Яка заробітна плата, якщо не секрет, була у Вас на той час? Що Ви могли придбати за неї?
13. Ви працювали в радянські часи і працюєте у даний час. Чи змінювали своє місце праці?
14. Скажіть, будь - ласка, яка різниця між цими режимами роботи?
15. Що Ви можете сказати про теперішніх учнів?
16. Чи пам'ятаєте Ви, які державні свята відзначали у радянській школі? Це були вихідні дні, чи ви працювали?
17. В наш час молодь не любить ходити в шкільній формі. А як у Вас було з цим?
18. Що таке суботники, і що Ви можете про них розповісти?
19. Чи застосовували нові, на той час, педагогічні ідеї та технології у навчальному процесі радянської школи? Якщо так, тоді які?
20. Чи ходили ви з учнями в музей, на екскурсії?

- 21.Якою мовою велося навчання в училищі?
- 22.Як ви бачили свою роль вчителя в тоталітарному суспільстві? Чи легко Вам було її втілювати? З якими труднощами довелося зіткнутися?А в демократичному суспільстві?
- 23.Чи могли б ви порівняти наші часи і часи СРСР?
- 24.У який період свого життя Ви себе комфортніше відчуваєте?
- 25.Чи хотіли б Ви повернутися в часи СРСР?
- 26.Чи правда, що у 80-90-ті роки дуже шахраювали в магазинах, тобто продавали зіпсуті продукти, обважували?
- 27.Що Вам сподобалося у 80-90-тих роках ХХ ст. ?

Додатки

Школярі 1980-х рр.

На субботнику.